

ศิลปวัฒนธรรม

ART & CULTURE MAGAZINE

ปีที่ ๔๒ ฉบับที่ ๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๓

แผนแม่บทรถไฟญี่ปุ่น สายเอเชีย จีน-ไทย
สมัยสงครามโลก ที่สาบสูญ

นักเรียนนายร้อย ๒๔๗๔
กับการปฏิวัติ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕

ข้างสำหรับลาว :
ชาวบ้านกับชาววังก็คือกัน!

ยืนยันอีกครั้ง
“เสียดใหญ่” คือ “พระศรีสรรเพชญ์”

“เวลาอย่างใหม่”
กับระบบราชการไทยสมัยรัชกาลที่ ๕

ก้าวสู่ปีที่
๔๓

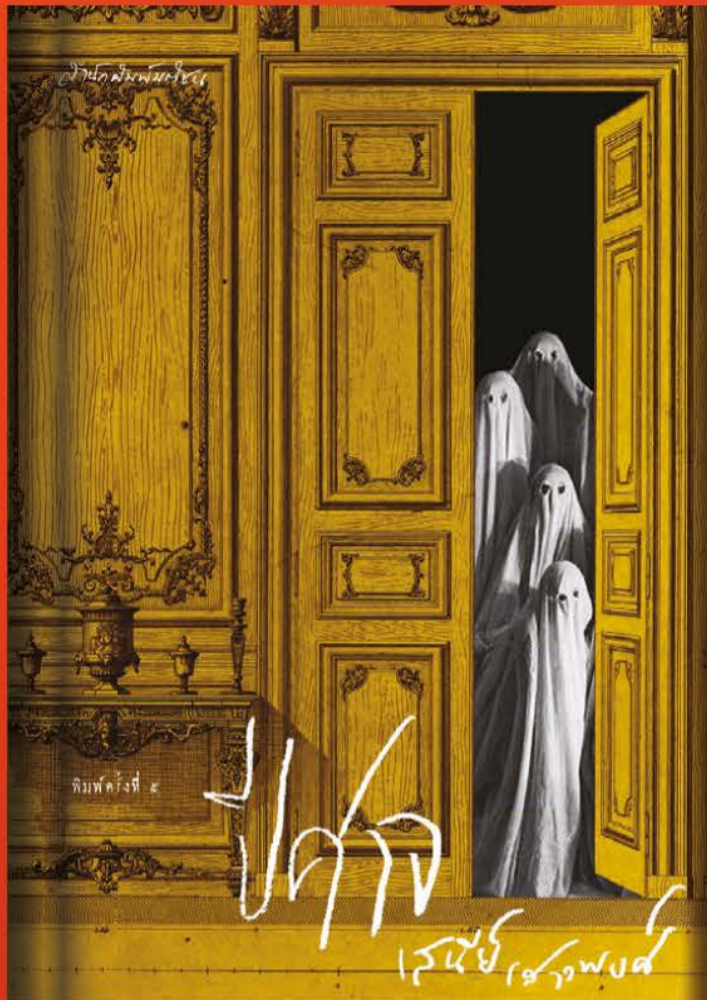
ART & CULTURE

silapa@matichon.co.th

๖๓

เดือนสิบเอ็ด / ขรรค์ชัย บุนปาน	๘
“เวลาอย่างใหม่” กับการสร้างระบบราชการในสมัยรัชกาลที่ ๕ /	๗๔
วิภัต เลิศรัตนรังษี	
ยืนยัน : “เศียรใหญ่” คือ “พระศรีสรรเพชญ์” /	๑๐๒
ผศ. ดร. รุ่งโรจน์ ภิรมย์อนุกูล	
อึ้ง! แผนแม่บทรถไฟญี่ปุ่นสายเอเชีย จีน-ไทย-มลายู	๑๒๔
สมัยสงครามโลกที่สาบสูญ / ไกรฤกษ์ นานา	
ลัทธิ : จากอดีตถึงปัจจุบัน (๓) วิธีการเล่นลัทธิแบบเก่า /	๑๔๒
ถาวร สิกขโกศล	
สโมสรศิลปวัฒนธรรม	
จารึกเจ้าพระยาพระคลัง (หน) พบใหม่? : จารึกรอยพระพุทธบาทจำลอง	๑๒
ณ ภูเขาวัดราชคฤห์ / รศ. ดร. ศานติ ภักดีคำ	
การศึกษา / เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์	๑๕
ทบทวนประวัตินายกุหลาบ / เอนก นาวิกมูล	๑๖
คือ ศาสตราจารย์ปรีชา เถาทอง คือ ศิลปินแห่งชาติ / สถาพร ศรีสัจจ	๒๙
นักเรียนนายร้อย ๒๕๖๔ : กำลังสำคัญ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๕ /	๓๐
พลเอก บัญชร ชวาลศิลป์	
นาง...สูงเรียว ขาวนวล ไม้ประจำจังหวัดกาญจนบุรี /	๔๐
พานิชย์ ยศปัญญา	
ข้างลำรับลาว : ความไม่ต้องแตกต่างระหว่างลำรับชาวบ้านกับชาววัง /	๔๘
ดร. องค์กร บรรจุน	
“ประเปรื่อะ” ที่มาของ “แกงเปรื่อะ”? / กฤษ เหลือลมัย	๖๒
เพลงของครูพรพิรุณ / บุรพา อารัมภีร	๖๘
ในเพลงปี่กรีกฟ้าพญาปี่ / ชุนทองกะลาเปี้ยก	๗๑

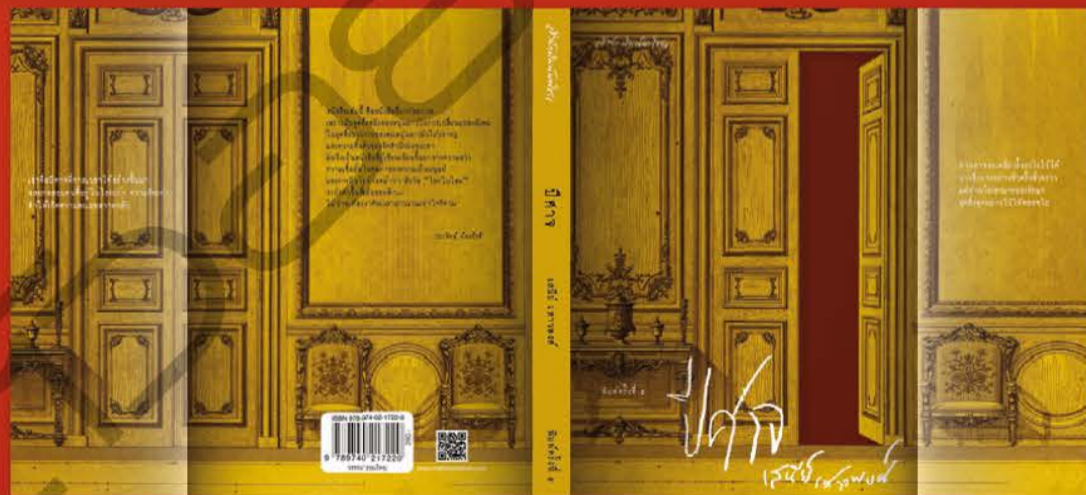
ปีศาจ

เรณีย์ เศวตพงศ์

380.-

BOOK COVER

BOOK JACKET

“ ผมเป็นปีศาจที่กาลเวลาได้สร้างขึ้นมา หลอกหลอนคนที่อยู่ในโลกเก่า ความคิดเก่า ทำให้เกิดความละเมอหวาดกลัวและไม่มีอะไรที่จะเป็นเครื่องปลอบใจท่านเหล่านี้ได้ เท่ากับไม่มีอะไรหยุดยั้งความรุดหน้าของกาลเวลา ที่จะสร้างปีศาจเหล่านี้ให้มากขึ้นทุกที... ”

- สาย สีมา

สำนักพิมพ์มติชน ขอเสนอ “ปีศาจ” อมตะนิยายของสามัญชน พิเศษ! คำนำสำนักพิมพ์โดย สุพจน์ แจ็งเร็ว คำนำเสนอโดย ผศ.ดร.ประจักษ์ ก้องกีรติ ออกแบบปกโดย นักรบ มุลมานัส / หนังสือปกแข็งสันโค้ง สวมแจ็กเก็ต ครอบแก้วการสะสม

สอบถามรายละเอียดเพิ่มเติม
โทร. 0-2580-0021 ต่อ 3350-3360

QR CODE
#matchonbook

กิ่งลือประวัติศาสตร์ของเหตุการณ์เรียกร้องประชาธิปไตยและต่อต้านเผด็จการครั้งสำคัญได้หมุนมาอีกครั้ง ทั้งความไม่พอใจในตัวผู้นำรัฐบาลและความต้องการให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญ ก่อให้เกิดกระแสเชิญชวนกลุ่มนักเรียน นักศึกษา และประชาชนที่ต้องการให้ประเทศไทยเปลี่ยนแปลงไปสู่ประเทศที่เป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง จนเป็นแฮชแท็กอันดับหนึ่ง #ให้มันจบที่รุ่นเรา

สโมสรศิลปวัฒนธรรมรวมเสวนา 'การเมืองกับนักเรียนนักศึกษา ก่อนจะถึง 6 ตุลา 19' ในวาระต้อนรับเดือนแห่งสัญลักษณ์ของการเรียกร้องประชาธิปไตย จัดขึ้นเมื่อวันที่ 17 กันยายน 2563 ที่ห้องโถงมติชนอคาเดมีเชิญ ศ.ดร. ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ อดีตคณบดีคณะศิลปศาสตร์ ม.ธรรมศาสตร์ กฤษฎาพงศ์ นุตจรัส อดีตนายกองค้การนักศึกษาของ ม.ธรรมศาสตร์ เมื่อปี 2521 และ

'การเมืองกับนักเรียนนักศึกษา ก่อนจะถึง 6 ตุลา 19'

ศ.ดร. ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ

กฤษฎาพงศ์ นุตจรัส

พลากร จิรโสภณ

สนใจในปัญหา สังคม สิ่งแวดล้อม และความเหลื่อมล้ำ จากหนังสือสังคมศาสตร์ปริทัศน์ และจากแนวคิดของผู้ที่มุ่งมั่นจริงจัง อุทิศตนให้กับการศึกษาและสังคมในชนบทอย่างโงมล คิมทอง ก่อนจะขยับขยายไปเป็นการได้รับอิทธิพลทางความคิดจากรุ่นพี่นักศึกษาปัญญาชน มีการทำกิจกรรมร่วมกัน

ที่สำคัญคือปัญหาของการร่างรัฐธรรมนูญที่ใช้เวลายาวนานและยังไม่สำเร็จ กลายเป็นชนวนทำให้ประชาชนไม่พอใจจนเกิดเป็นเหตุการณ์สำคัญขึ้น

อดีตนายกองค้การนักศึกษา มธ. เชื่อว่า 6 ตุลา ไม่ใช่อุบัติเหตุทางการเมือง ไม่ได้เกิดจากการหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ ฯลฯ แต่เกิดจากความตั้งใจที่ระบบเก่าต้องการนำระบบเก่ากลับคืนมา เช่นเดียวกับทุกครั้งที่มีพลังใหม่เกิดขึ้นในสังคม 6 ตุลา ยังถือเป็นการเติบโตใหญ่จากเลือดเนื้อของผู้คนที่รักเสรีภาพ เป็นการสร้างประวัติศาสตร์ในอีกแบบหนึ่ง

พลากร จิรโสภณ อดีตประธานศูนย์กลางนักเรียนแห่งประเทศไทย ปี 2516 มาเยือนรำลึกสิ่งที่เกิดขึ้นในเวลานั้น ทั้ง 3 ท่านเล่าตั้งแต่บทบาทของพลังเยาวชนโดยกลุ่มยุวชนสยามในปี 2516 ก่อนและหลัง 14 ตุลาคม ที่เริ่มต้นจากความ

ระหว่างนักเรียนและนักศึกษา และการเคลื่อนไหวทางการเมือง จนเกิดเป็นความไม่พอใจในตัวผู้นำเผด็จการ

อีกหนึ่งปัจจัยที่ทำให้นักศึกษาตื่นตัวทางการเมืองมาจากนโยบายของผู้ปกครองในเวลานั้นที่ปิดกั้นสิทธิเสรีภาพของผู้คน

"6 ตุลา จะไม่เกิดขึ้นอีกแล้ว เพราะโลกเปลี่ยนไป ไม่มีใครเิ่งพอที่จะให้เกิดการทำแบบนี้ อีก แต่อาจจะมีคน 'โง่' ที่จะทำ และหากคุณทำในวันนี้ พรุ่งนี้คุณจะไม่มีที่อยู่ในโลกนี้ ไม่ใช่แค่ในประเทศนี้"

นายพันเอก พระยาพลพลพยุหเสนา

“ถ้าไม่มีคณะคุณ ก็เห็นจะไม่มีคณะผม”

นายพันเอก พระยาพลพลพยุหเสนา
กล่าวต้อนรับชาวคณะ ร.ศ. ๑๓๐ ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม
บ่ายวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕

ฉบับปฐมฤกษ์ พฤศจิกายน ๒๕๒๒

ลำดับที่ ๔๙๓ ปีที่ ๔๒

ฉบับที่ ๑ เดือนพฤศจิกายน ๒๕๖๓

สำนักงาน : บริษัทมติชน จำกัด (มหาชน)

๑๒ ถนนเทศบาลนฤมาล ประชาณิเวศน์ ๑

แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐

โทรศัพท์ ๐ ๒๕๕๐ ๐๐๒๑ ต่อ ๑๒๐๖

โทรสาร ๐ ๒๕๕๕ ๓๐๖๒

e-mail Address : silapa@matichon.co.th

ประธานกรรมการ **ขรรค์ชัย บุนปาน**
รองประธานกรรมการ **สมหมาย ปาริจัตต์, ชูากร บุนปาน**
กรรมการผู้จัดการ **ปานบัว บุนปาน**

คณะที่ปรึกษาทางวิชาการ

ศ. (พิเศษ) ศรีศักร วัลลิโภดม,

ศ. ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์, ศ. (พิเศษ) ดร. ชาญวิทย์ เกษตรศิริ,

รศ. ฉลอง สุนทราวาณิชย์, ศ. ดร. เกษียร เตชะพีระ,

ศ. ดร. ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, ผศ. ถาวร ลิกขโกศล

บรรณาธิการสำนักศิลปวัฒนธรรม **เรืองชัย ทรัพย์นิรันดร์**

บรรณาธิการ และผู้พิมพ์, ผู้โฆษณา **สุพจน์ แจ็งเร็ว**

บรรณาธิการบริหาร **สุลักษณ์ บุนปาน**

สำนักบรรณาธิการ

ชนันรัตน์ สักดีสิงห์, ปารดา นุ่มน้อย, วิภา จิรภาไพศาล,

พัทน์นลิน อินทรหอม, มิตร บุญธรรม, ธีรชัย ยอดพิชัย,

สันติ ดีรอด, ณัฐกิเชษฐ์ ฝึกฝน

ผู้จัดการฝ่ายโฆษณา **รัฐศักดิ์ เย็นสบาย**

ฝ่ายโฆษณา **นิรันดร์ วัฒนพงศาพันธ์, รัชการ อัครพรภาติน,**

ปรมา บุญโปร่ง, ธณัชมา ภาไทสงค์

โทรศัพท์ ๐ ๒๕๕๐ ๐๐๒๑ ต่อ ๑๖๕๒, ๑๖๖๙

จัดจำหน่ายโดย **บริษัทงานดี จำกัด**

๑๒ ถนนเทศบาลนฤมาล ประชาณิเวศน์ ๑

แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐

โทรศัพท์ ๐ ๒๕๕๐ ๐๐๒๑ ต่อ ๓๓๕๒-๕๓

โทรสาร ๐ ๒๕๕๑ ๙๐๑๒

ผู้จัดการฝ่ายจัดจำหน่าย **เอมอร ส่องสว่าง**

ฝ่ายสมาชิก **สกวเดือน เปี่ยมมณี**

ควบคุมการผลิต **ประยงค์ คงเมือง**

แยกสี-เพลท **กองงานเตรียมพิมพ์**

บริษัทมติชน จำกัด (มหาชน)

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์มติชน ๑๒ ถนนเทศบาลนฤมาล ประชาณิเวศน์ ๑

เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐ โทร. ๐ ๒๕๕๐ ๐๐๒๑

Printed in BANGKOK, Thailand, 2020

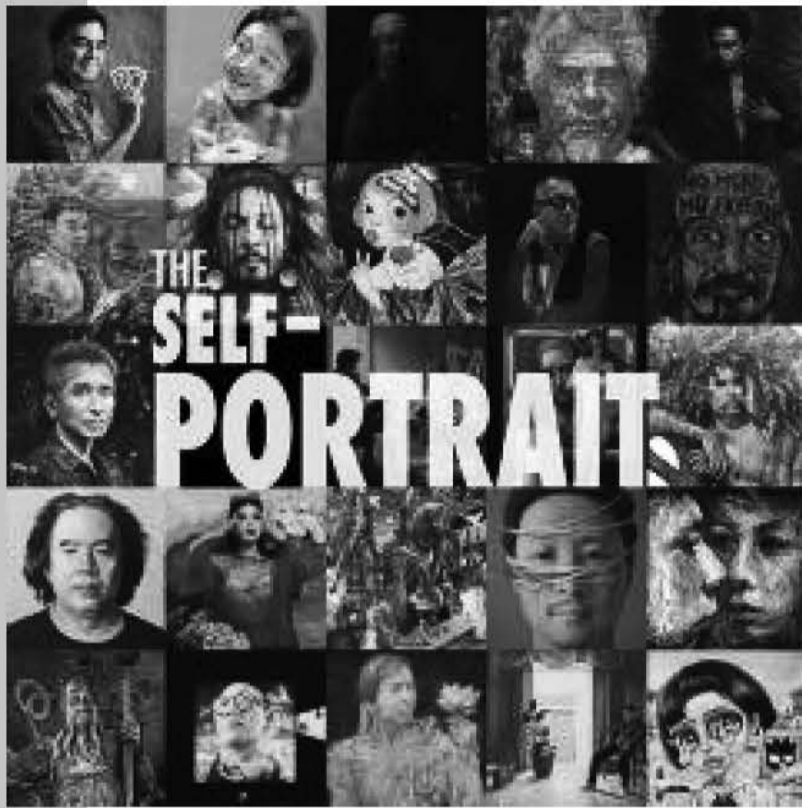
● เดือนสิบเอ็ดเสร็จสิ้น พระวศาน

ล่อยล่องกลีบปทุมมา ไหมพริ้ว

กลิ่นกลีบดำฤชณา มหาเสน่ห์

ทนทุกข์อีกกี่ร้อย ทุกข์ร้ายจึงละลาย? ๗๑๗

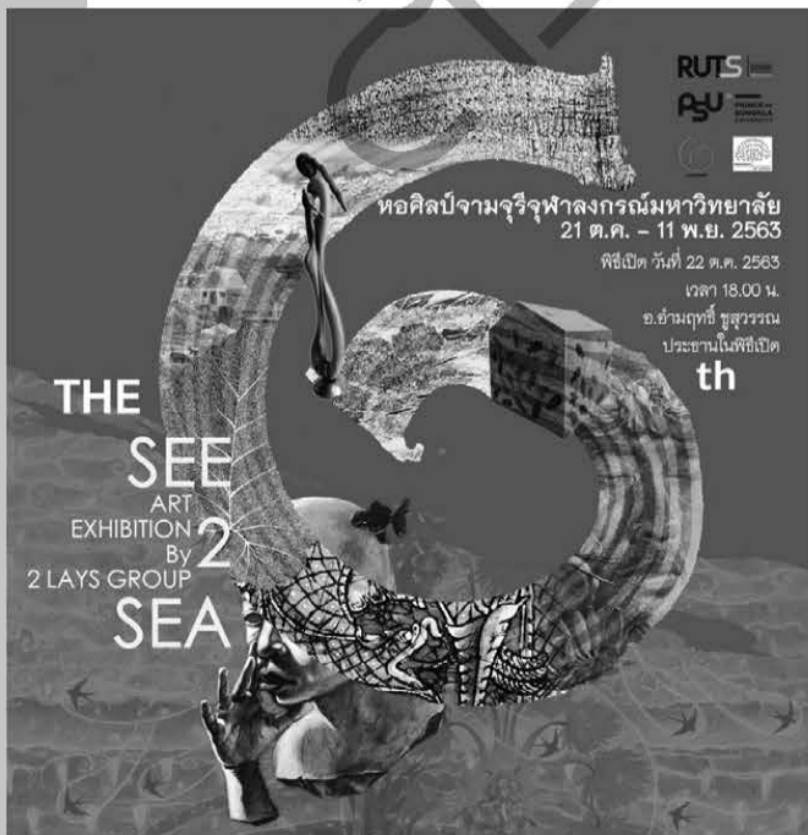
ขรรค์ชัย บุนปาน

The Self-Portrait

๑๔ ตุลาคม-๑๕ พฤศจิกายน

นิทรรศการมุ่งเน้นการนำเสนอผลงานภาพเหมือนศิลปิน โดย ๒๔ ศิลปิน เพื่อแสดงให้เห็นถึงทักษะความเชี่ยวชาญในการสร้างผลงานของศิลปินที่มีความสามารถอันโดดเด่นในเชิงศิลปะรูปลักษณ์และเรียลลิสม์ โดยเปิดกว้างให้ศิลปินแต่ละคนได้สร้างสรรค์ผลงานตามสไตล์ส่วนตัวอย่างอิสระ ทั้งในด้านรูปแบบและเทคนิคกระบวนการสร้างงาน ณ หอศิลป์ร่วมสมัยอาร์เตส

SEE 2 SEA ครั้งที่ ๖

๒๒ ตุลาคม-๑๐ พฤศจิกายน

นิทรรศการแสดงผลงานจิตรกรรม ประติมากรรม ภาพพิมพ์และสื่อผสม จากการรวมตัวกันของศิลปินรุ่นพี่ รุ่นน้อง ซึ่งมีพื้นถิ่นเกิดจากฟากฝั่งอันดามันและฟากฝั่งอ่าวไทย ภาคใต้ ก่อการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะมาอย่างต่อเนื่องและมีเจตจำนงร่วมกันในการเผยแพร่ผลงานสู่สาธารณชนให้ได้ ชิมชั้รับรู้อรรถรสทางศิลปะที่หลากหลายและแตกต่าง ณ หอศิลป์จามจุรี

Bangkok Art Biennale

BAB 2020

escape routes ศิลป์สร้าง ทางสุข

Irwan Ahmett and Tito Salina	Peerachai (Samar) Patanapornchai
Al Weiwei	Sauliya Phoumivong
Baatarzorig Batjargal	I-na Phuyuthanon
Nomin Bold	Ana Prvački
Maisie Cousins	Charit Pusiri
Dinh O. La	P7
Leandro Erlich	Araya Rasdjarneamsook
Ho Rui An	Pen-Ek Ratanarung
Lampu Kansanoh	Andres Serrano
Kubra Khademi	Michael Shaoornasai
Naiza Khan	Minah Son
Oo Ram Kim	Wasinburee Supanichvorapach
Elena Knox	Melati Suryadomo
Tan Kositpipat	Chantana Tiprachart
Haevan Lee	Rirkrit Tiravanija
Lalay	Libatsat
Lu Yong	Tawan Wattuyo
Rachel Maclean	Zhou Xiaohu
New Territories, with...	
Yoko Ono	

BAB @ BACC

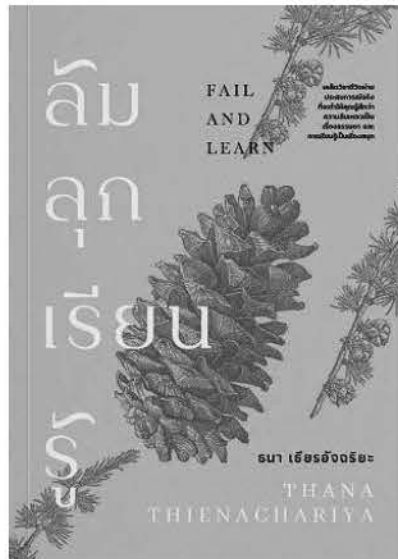
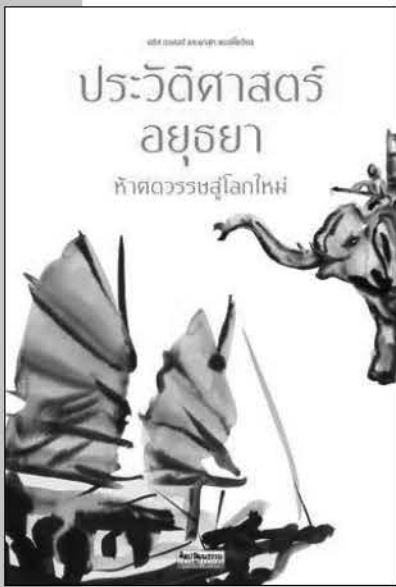
Floor 1: 29.10.20 - 31.01.21
 Floor 7-8: 29.10.20 - 31.01.21
 Floor 9: 29.10.20 - 29.11.20

bkkartbiennale.com
 bkkartbiennale

บางกอก อาร์ต เบียนนาเล่

๒๙ ตุลาคม-๓๑ มกราคม ๒๕๖๔

องค์กรภาครัฐและเอกชน และสถานเอกอัครราชทูตต่างประเทศประจำประเทศไทย ชวนเสพงานศิลป์วิถี “New Normal” ผลงานของ ๘๒ ศิลปินชั้นนำทั่วโลก จาก ๕ ทวีป รวม ๓๕ ประเทศ ที่จะมาสร้างเทศกาลศิลปะร่วมสมัยนานาชาติที่จะเนรมิตกรุงเทพฯ กับแนวคิดหลักสุดท้าทาย “Escape Routes” หรือ “ศิลป์สร้าง ทางสุข” ณ หอศิลป์วัฒนธรรมแห่งกรุงเทพมหานคร

ประวัติศาสตร์อยุธยา ห้าศตวรรษสู่โลกใหม่

ผู้เขียน คริส เบเกอร์, ผาสุก พงษ์ไพจิตร

สำนักพิมพ์มติชน

ราคา ๕๕๐ บาท

หนังสือที่กล่าวถึงพัฒนาการของมนุษย์ทุกชีวิตในกรุงศรีอยุธยา โดยเริ่มจากอดีตไปหาปัจจุบัน ตั้งแต่ก่อนกลายเป็นรัฐ จนกระทั่งเป็นรัฐ-อาณาจักร การสงคราม การค้าซึ่งเป็นหัวใจหลักในการดำรงความยิ่งใหญ่ของอยุธยา ความสัมพันธ์กับจีน เพื่อนบ้าน และชาติตะวันตก การล่มสลาย และการกำเนิดกรุงเทพฯ รวมระยะเวลาทั้งสิ้น ๕๐๐ ปี ทำให้เห็นภาพทั้งในเชิงกว้างและเชิงลึกของอาณาจักรอยุธยา

ล้ม ลุก เรียน รู้

ผู้เขียน ธนา ธีรธัญริยะ

สำนักพิมพ์มติชน

ราคา ๓๙๕ บาท

หนังสือที่จะทำให้คุณรู้สึกว่าคุณล้มเหลวเป็นเรื่องธรรมดา และการเรียนรู้เป็นเรื่องสนุก น่าตื่นเต้น ที่เราจะได้ฟังผู้บริหารมากประสบการณ์เล่าถึงเส้นทางการย้ายตำแหน่งตัวเองจาก “เด็กปลายโต๊ะ” มา นั่งหัวโต๊ะ ประสบการณ์ของผู้เขียนที่เคยทำงานร่วมงานกับบุคลากรชั้นครูของประเทศ จะทำให้คุณรู้สึกเหมือนได้เคล็ดวิชาจากปราชญ์หลายท่านในเล่มนี้เล่มเดียว

มนุษย์อยุธยา ประวัติศาสตร์สังคม

จากข้าวปลา หยุกยา ตำรา Sex

ผู้เขียน กำพล จำปาพันธ์

สำนักพิมพ์มติชน

ราคา ๔๕๐ บาท

หนังสือที่บอกเล่าเรื่องราว “มนุษย์อยุธยา” ผ่านแง่มุมทางสังคม-วัฒนธรรม พาไปดูวิถีชีวิตของคนอยุธยาตั้งแต่รูปร่างหน้าตาตั้งแต่ชนชั้นสูงถึงไพร่ ทาส เหมือนและแตกต่างกันอย่างไร ความเจ็บป่วย โรคระบาดที่เกิดขึ้นตลอดจนวิธีป้องกันรักษา อาหารการกินหลักมีรสชาติอย่างไร ฯลฯ ให้ประวัติศาสตร์อยุธยาออกจากความ “ขลัง” ให้กลายเป็นเรื่องง่ายๆ ที่ใครๆ ก็อ่านเข้าใจได้

ชั้นสุตรประวัติศาสตร์ ไชยปริศนาพระนารายณ์

ผู้เขียน รศ. (พิเศษ) นพ. เอกชัย โค้ววิสารัช

สำนักพิมพ์มติชน

ราคา ๔๕๐ บาท

หนังสือที่ตอบปริศนาประวัติศาสตร์สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชที่ยังคลุมเครือ ตั้งแต่เรื่องเล่าเสียงกระซิบต่อชาติกำเนิดของพระเพทราชาและหลวงสรศักดิ์ (พระเจ้าเสือ) ที่ลือกันว่าเมื่อเจ้าแม่ไม้อ้อสามัญชน เรื่องจ้าวแม่วัดดุสิต ผู้จัดบันทึกเรื่องราวในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราชว่ามีตัวตนจริงหรือไม่ ความสัมพันธ์อันซับซ้อนระหว่างพระเพทราชากับชาวฝรั่งเศส รวมไปถึงสาเหตุการสวรรคตของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ฯลฯ

จารึกเจ้าพระยาพระคลัง (หน) พบใหม่? : จารึกรอยพระพุทธรูปจำลอง ณ ภูเขาวัดราชคฤห์

รศ. ดร. ศานติ ภัคดีคำ
ภาควิชาศิลปกรรม
ราชบัณฑิตยสภา

บทนำ

เมื่อก้าวถึงเจ้าพระยาพระคลัง (หน) คนไทยส่วนใหญ่คงคิดถึงกวีเอกของไทยในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ซึ่งเป็นผู้แต่งวรรณคดีสำคัญหลายเรื่อง เช่น กากีคำกลอน ลิลิตเพชรมงกุฎ ลิลิตพยุหยาตราเพชรพวง ฯลฯ รวมทั้งยังเป็นผู้บัญชาการแปลหนังสือ “สามก๊ก” ซึ่งถือเป็นยอดแห่งร้อยแก้วความ

เรียงนิทานของไทยอีกด้วย

เจ้าพระยาพระคลัง (หน) ยังได้บูรณปฏิสังขรณ์วัดราชคฤห์ (เดิมคือวัดบางยี่เรือเหนือ) ในสมัยรัชกาลที่ ๑ รวมทั้งได้สร้างเขมอเพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปจำลองไว้บนยอดเขมอ และแต่งเรื่องกลอนจารึกเรื่องสร้างภูเขาวัดราชคฤห์ มีปรากฏว่าแต่งเมื่อปีกุน พ.ศ. ๒๓๓๔

อย่างไรก็ตาม นอกจากภูเขา

(ล่าง) รอยพระพุทธรูปที่เจ้าพระยาพระคลัง (หน) สร้างไว้ ณ ภูเขาวัดราชคฤห์
(ขวา) มณฑปพระพุทธรูปบนภูเขาวัดราชคฤห์ วัดราชคฤห์ ซึ่งเจ้าพระยาพระคลัง (หน) สร้างไว้

มอ วัดราชคฤห์ ที่เจ้าพระยาพระคลัง (หน) ได้สร้างและแต่งกลอนเรื่องสร้างภูเขาวัดราชคฤห์ไว้แล้ว จากการสำรวจของผู้เขียนและคณะทำงานโครงการอนุรักษ์และพัฒนางานโบราณสถานในพื้นที่แม่น้ำเจ้าพระยาสายเก่าและคลองสำคัญในกรุงธนบุรี เมื่อวันที่ ๑๙ กันยายน ๒๕๖๓ พบว่า ที่ฐานของรอยพระพุทธบาทจำลองบนภูเขา วัดราชคฤห์ มีจารึกของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ซึ่งกล่าวถึงการสร้างรอยพระพุทธบาทไว้ด้วย ในที่นี้ผู้เขียนจึงได้ปริวรรตและถอดความ เพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นในการศึกษาต่อไป

ลักษณะและรูปแบบของจารึก

จารึกที่รอยพระพุทธบาท ภูเขา วัดราชคฤห์ เป็นจารึกที่ฐานของพระพุทธบาทจำลอง ซึ่งเจ้าพระยาพระคลัง

(หน) ได้สร้างขึ้น มีข้อความจำนวน ๑ บรรทัด เป็นอักษรไทย สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น รัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ลักษณะของรูปอักษรและอักษรวิธีมีความแตกต่างไปจากอักษรวิธีภาษาไทยปัจจุบันบ้าง เช่น เขียนคำว่า เจ้าพระยาพระคลัง เขียนว่า เจ้าพญาพระคลัง คำว่า พระพุทธเจ้า เขียนว่า พระพุทธิเจ้า คำว่า นิพพาน เขียนว่า นิพาน ซึ่งเป็นรูปแบบการเขียนที่นิยมในสมัยนั้น

คำปริวรรต

๑ วัน ๗+๒ คำ จุลศักราช ๑๑๖๑ ปีมแมเอกศก เจ้าพญาพระคลัง หล่อลายลักษณพระพุทธบาทฉลององค์สมเด็จพระพุทธิเจ้าไว้ในพระสาขานางงเปนปัจจัยแก่พระนิพานขอแผ่

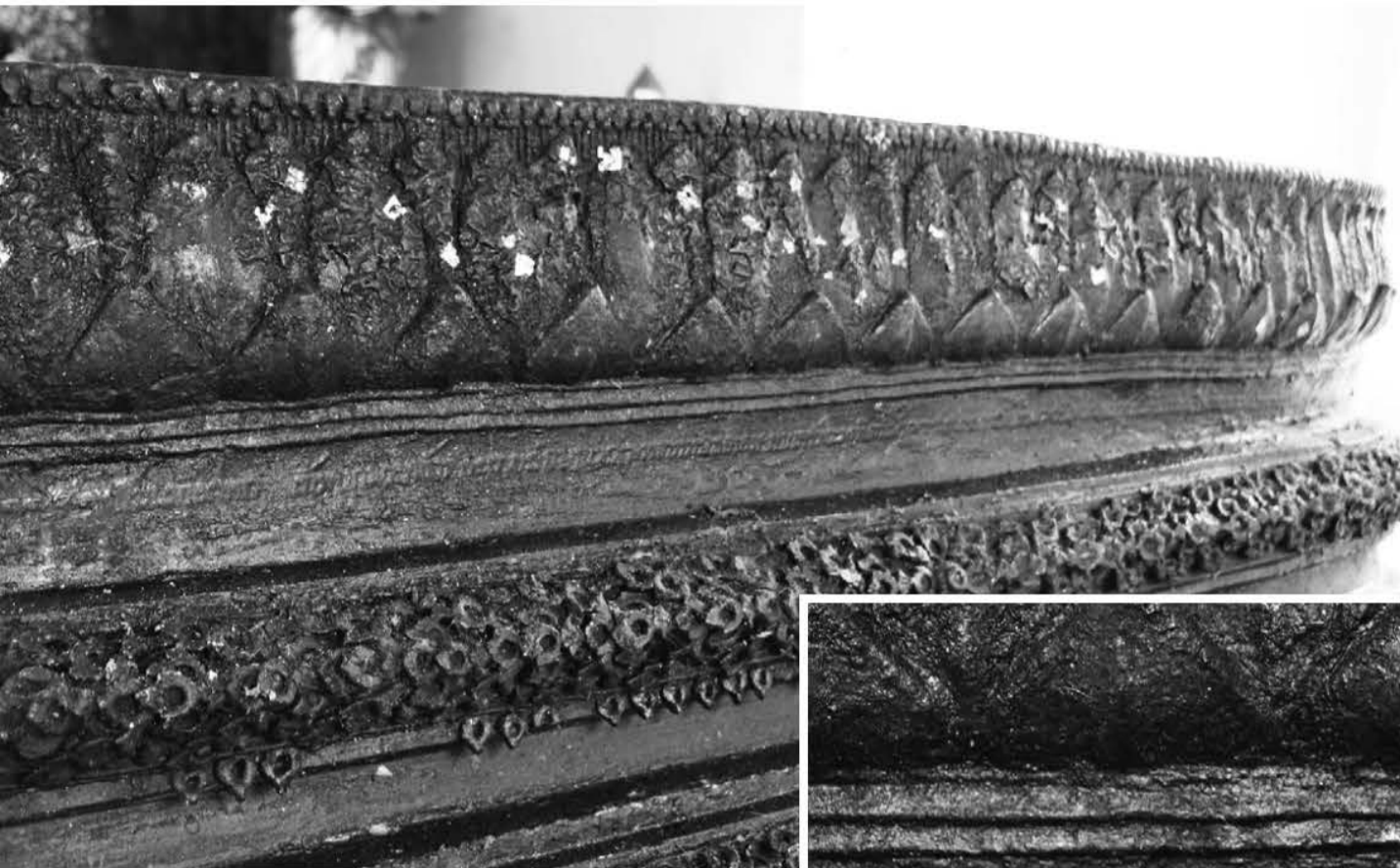
กุสนนี้ให้แก่สมณอาณาประชาราษฎร์แลสรรพสัตว์ทั้งปวงจงทั่ว ๑

คำอ่านจารึก

๑ วันเสาร์ เดือนยี่ ขึ้น ๑๕ ค่ำ จุลศักราช ๑๑๖๑ ปีมแมเอกศก เจ้าพระยาพระคลังหล่อลายลักษณพระพุทธบาทฉลององค์สมเด็จพระพุทธิเจ้าไว้ในพระศาสนา จงเป็นปัจจัยแก่พระนิพานขอแผ่กุสนนี้ให้แก่สมณอาณาประชาราษฎร์แลสรรพสัตว์ทั้งปวงจงทั่ว ๑

คำอธิบาย

๑. จุลศักราช ๑๑๖๑ ปีมแมเอกศก ตรงกับวันที่ ๑๐ มกราคม พุทธศักราช ๒๓๔๒ ในสมัยรัชกาลที่ ๑ (ก่อนเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ถึงแก่อสัญกรรมใน พ.ศ. ๒๓๔๘ เป็นเวลา

(ซ้าย) จารึกรอยพระพุทธรบาท
ของเจ้าพระยาพระคลัง (หน)
(ล่าง) รายละเอียดของจารึกเจ้า
พระยาพระคลัง (หน)

ประมาณ ๖ ปี และก่อนสิ้นรัชกาลที่ ๑
ประมาณ ๑๐ ปี)

๒. เจ้าพระยาพระคลัง ใน
ที่นี้คือ เจ้าพระยาพระคลัง (หน)
เจ้าพระยาพระคลัง มีนามเดิมว่า หน
เป็นบุตรเจ้าพระยาบดินทร์สุรินทร
ภายชัย (บุญมี) กับท่านผู้หญิงเจริญ^๑
เกิดปีใดไม่ปรากฏ เข้าใจว่าในแผ่นดิน
พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ประมาณ
ปีพุทธศักราช ๒๒๙๐ จะศึกษา ณ
สำนักใดก็ยังไม่เคยพบ แต่เชื่อได้ว่า
ได้รับการศึกษาเป็นอย่างดีจนสามารถ
แต่งเทศน์มหาชาติกัณฑ์ कुमारและ
มัทรีได้อย่างไพเราะ ในสมัยกรุงธนบุรี
ท่านได้เข้ารับราชการเป็นที่ หลวงสร
วิชิต นายด่านเมืองอุทัยธานี^๒ ต่อมา
เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า
จุฬาโลกมหาราชทรงปราบดาภิเษก
ขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติแล้ว จึงทรง
ตั้งข้าราชการวังหลวง หลวงสรวิชิต
(หน) ได้เป็นที่ พระยาพิพัฒน์โกษา

ครั้นต่อมาเมื่อโปรดให้เจ้าพระยาพระ
คลัง (สน) เป็นพระยาศรีอรรคราช จึง
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยา
พิพัฒน์โกษา (หน) เป็นที่ เจ้าพระยา
พระคลัง เสนาบดีจตุสดมภ์กรมท่า
มีหน้าที่ดูแลการต่างประเทศและหัว
เมืองชายทะเลทั้งหมด^๓

๓. ลายลักษณ์พระพุทธรบาท
หมายถึง รอยพระพุทธรบาทที่มีลาย
ลักษณ์มงคล ๑๐๘ ตามที่ปรากฏ
ในคัมภีร์พุทธรบาทมงคล การที่พระ
พุทธรบาทจำลองนี้ปรากฏศักราชว่า
สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๓๔๒ เป็นหลัก
ฐานว่า

พระพุทธรบาทจำลองนี้น่าจะ
เป็นพระพุทธรบาทจำลองที่มีศักราช

ระบุงการสร้างที่เก่าที่สุด ซึ่งสร้างขึ้น
ในสมัยรัตนโกสินทร์ ก่อนหน้ารอย
พระพุทธรบาทจำลองที่พระมณฑป
พระพุทธรบาท วัดอรุณราชวราราม ที่
สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๒ นั้นเอง

เชิงอรรถ

^๑ เจ้าพระยาพระคลัง (หน). *วรรณคดี
เจ้าพระยาพระคลัง (หน)*. (พระนคร : คลัง
วิทยา, ๒๕๑๕), น. (๑).

^๒ พ. ณ ประมวลุมารค (นามแฝง)
[ม.จ. จันทร์จิรายุวัฒน์ รัชนิ]. *สิบสองกวี*.
(พระนคร : แพรวพิทยา, ๒๕๑๐), น. ๑๖๑.

^๓ เจ้าพระยาพระคลัง (หน). *วรรณคดี
เจ้าพระยาพระคลัง (หน)*. น. ๓๔.

การศึกษา

● ก้าวนำและก้าวหน้า
ต้องกล้าก้าวกล้าเผชิญ
กล้าคิดให้กว้างเกิน
กล้ามองไกลและใฝ่รู้

มุ่งก้าวมันรู้ทันโลก
อยู่ในโลกเหนือโลกอยู่
ประโยชน์รวมต้องร่วมชู
ร่วมรับใช้ร่วมไฝ่ดี

ศึกษาเพื่อมวลชน
ใช้เพื่อตนเพื่อชาติ
ความรู้ประดามี
มิใช่อยู่แต่โรงเรียน

ศึกษาเพื่อชีวิต
คือฟังคิดและถามเขียน
ดวงเทียนจงต่อเทียน
สว่างทั่วทวยไทยเทอญ ฯ

นาย ก. ศ. ร. กุศลลาบอายุศัมี ๗๕ ปี เป็นผู้เรียบเรียง
 เรื่องพระบรมราชประวัติทั้ง ๕- รัชกาล กรุงรัตน โกสินทร์
 มีกรรมสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ ในรัชกาลที่ ๕- กรุงเทพฯ

ว่างๆ ไปรื้อแฟ้มเก่าที่เก็บรักษาไว้ได้โต๊ะ พบเอกสารที่เคยตั้งใจจะเขียนหนังสือเรื่องนายกุหลาบมาแต่ พ.ศ. ๒๕๒๑

ทั้งค้างอยู่นาน ๔๐ กว่าปีจนลืมเมื่อเห็นแล้วก็นึกสนุก อยากรบทวนประวัตินายกุหลาบอีกครั้ง

ใช้เอกสารที่นายกุหลาบเขียนเองเป็นหลัก ยังไม่แตกแขนงเอกสารอื่นให้มาก ไม่เช่นนั้นจะเวียนหัว เพราะถ้าทำจริงๆ คงต้องอ้ำโน่นอ้างนี่กันอุตลุด

คนเรามีนิทานในพุง สั้นยาวไม่เท่ากัน อาจจะเป็นเพราะประสบการณ์และความขยันในการเขียนหรือพูด

บางคนอายุยืน แต่ไม่เขียนหนังสือหรือพูดไม่เก่ง นิทานที่น่าจะมีอยู่บ้างก็หายไปกับตัว บางคนอายุน้อย แต่เขียนหนังสือเก่ง หรือพูดเก่ง ก็มีโอกาสร่ายทอดนิทานฝากโลกไว้มาก

คนเก่าๆ ที่มีนิทานในพุงมาก นอกจากสมเด็จพระยาเจ้าบรมราชานุภาพที่ทรงพระนิพนธ์นิทานโบราณคดี และหนังสือประวัติศาสตร์ต่างๆ จำนวนมากแล้ว มีที่น่าสนใจอีกคนหนึ่งคือนายกุหลาบ ตฤชณานนท์

นายกุหลาบเกิดเมื่อวันจันทร์ที่ ๒๓ มีนาคม ๒๓๗๗

ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๕๖๔ อายุ ๘๗ ปี

เมื่อดูอายุแล้ว จะเห็นว่านายกุหลาบมีอายุยืนมาก ได้เห็นเหตุการณ์ต่างๆ ถึงสี่แผ่นดิน ที่สำคัญคือนายกุหลาบเป็นมนุษย์พิเศษพันธุ์พิเศษที่

นายกุหลาบ ตฤชณานนท์ (ห้องสมุด เอนก นาวิกมูล ซีดี 00483-132-)

มีเรื่องราวพิสดารมาตั้งแต่เกิด กระทั่งถึงวัยชรา

ได้รวบรวมตำรา ได้ฟังถ้อยคำของคนเก่าๆ ต่างๆ และได้เดินทางไปยังต่างประเทศหลายดินแดน ในขณะที่คนร่วมยุคยังหาโอกาสไปเช่นนั้นได้น้อยมาก

แต่ที่สำคัญที่สุดคือนายกุหลาบขยันเขียนหนังสือ พิมพ์หนังสือทั้งที่เป็นของตัวเอง เช่น สยามประเภทหนังสือเล่มเรื่องต่างๆ และเขียนข่าวหรือความเห็นในหนังสือพิมพ์สยาม ออบเซอร์เวอร์

น่าเสียดาย ที่แก่นายกุหลาบจะมีชีวิตมาถึงยุคมีกล้องถ่ายภาพยนตร์

กบถวนประวัตินายกุหลาบ

เอนก นาวิกมูล

และกระบอกเสียงแล้ว แต่เราก็ไม่เคยพบภาพยนตร์หรือเสียงของนายกุหลาบเลย แม้แต่ข่าวของและหนังสือทั้งหลายที่นายกุหลาบเคยสะสมไว้มากมายมหาศาล ก็กระจัดกระจายสูญหายไปเกือบหมด จนแทบไม่มีเหลือในบ้านของลูกหลาน

ผมสนใจและชอบอ่านหนังสือของนายกุหลาบมาก

จริงอยู่นายกุหลาบชอบเขียนเรื่องจริงปนเท็จ เท็จปนจริงลงในหนังสือสยามประเภทและหนังสือตำราต่างๆ ที่พิมพ์ขายเสมอ

แต่นิทานนายกุหลาบก็ยังคงมีเสน่ห์ชวนอ่านอยู่นั่นเอง

ผมเดาว่า ในกรณีนายกุหลาบเขียนถึงพระมหากษัตริย์และประวัติเจ้านายขุนนาง นายกุหลาบอาจยกเมฆ

บางเรื่องบางราวแทรกเข้าไปบ้าง ซึ่งก็จับเท็จได้บ้าง ไม่ได้บ้าง เพราะนายกุหลาบมักอ้างเสมอว่าต้นฉบับหายไปเสียแล้ว

นายกุหลาบชอบเขียนอะไรแปลกๆ ชอบเล่นเอาเถิดกับเจ้านายและขุนนางเหมือนไม่กลัวเกรงคุก บางทีก็ดูแสบๆ คั่นๆ

แต่ในส่วนอัตชีวประวัติหรือเรื่องที่เขียนเกี่ยวกับตัวเองและประเพณีและเรื่องราวชาวบ้าน ผมเข้าใจว่า นายกุหลาบไม่จำเป็นต้องยกเมฆหรือพลิกแพลงมากเกินไป

เพราะเป็นเรื่องไม่กระทบกระเทือนใคร

ผมสนใจเรื่องนายกุหลาบมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๒๑ เพราะเคยเข้าไปนั่งอ่านไมโครฟิล์มในหอสมุดแห่งชาติเป็นประจำ

หนังสือสยามประเภทที่นายกุหลาบเริ่มออกเมื่อวันที่ ๓ ธันวาคม ร.ศ. ๑๑๖ (พ.ศ. ๒๔๔๐) (ตอนนั้นนายกุหลาบอายุ ๖๓ ปีแล้ว) และออกอยู่หลายปีจนถึง พ.ศ. ๒๔๕๑ ข้างในบรรจุเรื่องราว หรือนิทานต่างๆ จำนวนมหาศาล

ได้ขอความช่วยเหลือจากอาจารย์วรรณ เวียงนันทน์ ให้ไปช่วยคัดลอกสารบัญด้วย ทำให้ได้เห็นว่าเป็นสยามประเภทมีนิทานสนุกของนายกุหลาบมากมาย

จะยกตัวอย่างเช่น ต้นเหตุเกิดมีหอยในเมืองไทย เจ้สัวหงส์ บ้านอยู่ที่โรงพยาบาลหน้าวังบูรพาภิรมย์เป็นผู้ออกหอย ก. ข. เป็นคนแรกและครั้งแรก ต่อมาเจ้สัวหงส์ได้เป็นพระยา

ศรีไชยบาล ออกหอย ก. ข. เวลาเช้าโรง ๑ หลังจากนั้นก็มีคนออกหอย ก. ข. ตอนเย็นอีกโรงหนึ่งจนการเล่นหอยแพร่หลาย

เรื่องต้นเหตุพระเจ้าแผ่นดินจับมือข้าราชการสั้น

นายกุหลาบกล่าวว่า รัชกาลที่ ๔ พระราชทานพระหัตถ์ให้เจ้านครเชียงใหม่คือเจ้ากาวิโลรส จับสั้นอย่างฝรั่งเมื่อ จ.ศ. ๑๒๒๘ (พ.ศ. ๒๔๐๙) (อ้างจากหนังสือพิมพ์จดหมายเหตุบางกอกกรีตอร์เดอร์ เล่ม ๒ น. ๑๔๗)

ต้นเหตุมีนาฬิกาเล็ก ต้นเหตุแขวนนาฬิกาพกที่เสื้อ

ต้นเหตุไข่อิวตกรโรค ต้นเหตุดวงตราราชการ

เรื่องเงินกระดาษในรัชกาลที่ ๔ -เรื่องกระบวนการทำศพ เขียนอย่างละเอียด -เรื่องผู้ร้ายปล้นในกรุงเทพฯ -เรื่องเพลิงไหม้ในกรุงสยาม -เรื่องแม่น้ำ -เรื่องชุดคลองลัดเมืองนครเขื่อนขันธ์

เรื่องต้นเหตุเรือไฟ-ต้นเหตุเรือกลไฟลำแรกในสยาม -เรื่องการไว้ทุกข์นุ่งผ้าขาวผ้าดำและพันแขน -เรื่องโขนชักกรอกสมัยรัชกาลที่ ๓ -โขนกลางแปลงสมัยรัชกาลที่ ๔ และรัชกาลที่ ๕

เรื่องสุนทรภู่และเรื่องอื่นๆ พระโขนง เป็นต้น ถ้าจะลอกมาลงทั้งหมดก็น่าจะสนุก แต่เกรงว่าจะยืดยาวเกินเหตุ

บางเรื่องที่เราเห็นว่าสนุกหรือน่าสนใจ ได้พยายามคัดลอกใส่สมุดหรือถ่ายไมโครฟิล์ม แผ่นละ ๗ บาท (สมัยคุณรูป นวลยง แล้วขึ้นเป็น ๑๐ บาท ราวสมัยคุณจันทร์ฉายผู้นำรัก กลิ่นน้ำยาแสบจมูกมาก) มาอ่าน

ถ้าหากเป็นไปได้ ผมอยากให้ มีใครลงทุนพิมพ์สยามประเภทซ้ำอีกสักครั้ง จะได้อ่านกันอย่างสนุกสนาน

แต่ในสยามประเภทฉบับพิมพ์ครั้งใหม่ต้องมีบรรณาธิการที่เก่งกาจคอยทำเชิงอรรถบอกให้ผู้อ่านรู้เท่าทันด้วยว่าตรงไหนมีข้อเท็จจริงที่ควรระวัง จะได้ไม่นำไปอ้างอิงกันผิดๆ ต่อไป

ส่วนหนังสือเล่มปลีกที่นายกุหลาบพิมพ์นั้น จนถึงบัดนี้ก็ยังไม่รู้ว่ามีกี่เล่ม ก็ชื่อเรื่อง หากเราสามารถรวบรวมสรรพตำราของนายกุหลาบและรายละเอียดในชีวิตของนายกุหลาบเองให้ละเอียดยิ่งขึ้นอีกก็จะเป็นการดีมาก

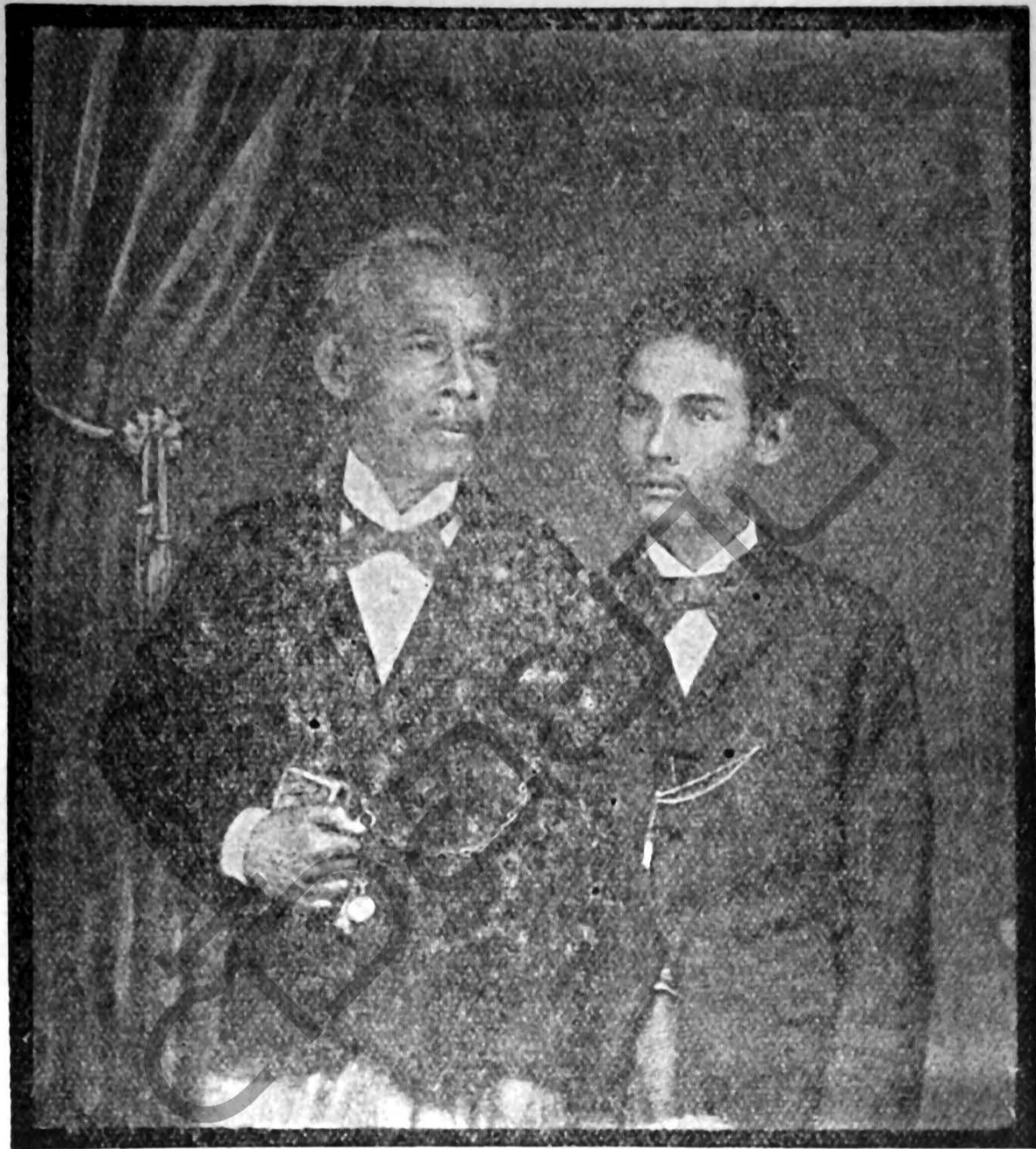
จากการอ่านไมโครฟิล์มก็เกิดความตั้งใจอยากรวบรวมเรื่องนายกุหลาบ จนกระทั่งไปคุยกับหลานเหลนของนายกุหลาบคือ “มนันยา” นักเขียนเรื่องสั้น (ชาวเขื่อน, เลขา นินทานาย) และนักแปลคนสำคัญ (แปลเป็นเล่มและเขียนลง*เที่ยวรอบโลก*) และคุณแม่คือ อาจารย์พงษ์ศรี วิทยานนท์ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๔ หนหนึ่ง

เคยคิดตั้งใจว่าจะเขียนหนังสือเกี่ยวกับนายกุหลาบสัก ๑ เล่ม แต่จนแล้วจนรอดผ่านมา ๔๐ ปีแล้ว ก็ยังไม่มีปัญญาเขียน เพราะมีงานอื่นแทรกเข้ามาตลอดเวลา

จะมีบ้างก็แต่ที่เป็นเรื่องสั้นๆ เท่านั้น

ที่ชอบมากคือ เรื่องหนังสืองานศพที่นายกุหลาบทำก่อนตาย ๒๐ ปี ที่ผมไปพบในสถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (เดิมเรียก

นายกุหลาบกับนายชาย (ซีดี 00483-135)

ก.ศ.ร. กุหลาบ บิดา อายุศัฒ์ ๖๗ ปี
K. S. R. Kularb the Father, aged 67 years

ก. ห. ชาย บุตร อายุศัฒ์ ๒๕ ปี
K. H. Chai, the, son aged 25 years

โรงพิมพ์ไทยเกษมหน้าวัดราชบพิธ มีป้ายไทยเกษมอยู่ตรงเหนือประตู ได้ทราบจากหนังสือกรุงเทพฯ เมื่อ ๗๐ ปีก่อน ของกาญจนาคพันธุ์ (ส่งว่า กาญจนาคพันธุ์) พ.ศ. ๒๕๒๐ น. ๖๑ ว่าเคยเป็นที่ตั้งของโรงพิมพ์สยามประเภทของนายกุหลาบมาก่อน (เอนก นาวิกมูล ถ่าย BW-0215-A-041-เสาร์ 4 พฤศจิกายน 2521)

ว่าหอสมุดกลาง ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็นสำนักงานวิทยทรัพยากร)

ในหนังสือเล่มนั้น นายกุหลาบเล่าเรื่องตัวเองไว้อย่างพิสดารตั้งแต่ตอนแรกเกิดที่พ่อกับแม่หย่าร้าง แม่หนีไปทำนาและคลอดนายกุหลาบที่โรงนาคลองบางพรหม (ใกล้คลองลัดมะยมที่ คุณชวน ชูจันทร์ ทำเป็นตลาดน้ำมีชื่อเสียงมาแต่ พ.ศ. ๒๕๕๕)

เล่าไปจนถึงตอนงานบวชลูกชาย

ที่ชื่อนายชายก็จบ

ผมเคยนำเรื่องนี้ไปเขียนแบบย่อลงในหนังสือของสถาบันวิทยบริการ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๙ และนำมารวมเล่มในหนังสือเรื่อง*ประหลาดเมืองไทย* สำนักพิมพ์แสงแดดจัดพิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๖

คนที่เขียนหนังสือเกี่ยวกับนายกุหลาบอย่างเป็นทางการจะลักษณะ มีอยู่ ๒ รุ่น

รุ่นเก่า ได้แก่ สงบ สุริยินทร์ ดร. ชัยอนันต์ สมุทวณิช ซึ่งสนใจเรื่องนายกุหลาบควบคู่ไปกับคู่ปรับหรือนักปราชญ์ร่วมสมัยคือ “เทียนวรรณ” หรือ เทียน วัฒนากโ (พ.ศ. ๒๓๙๕-๒๔๕๘) เกรก เจ. เรย์โนลด์ส และ “มนัสนา” ซึ่งเขียนหนังสือ ก.ส.ร. กุหลาบ สมาคมสังคมนศาสตร์แห่งประเทศไทยจัดพิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๕

หยิบมาเปิดดู พบข้อความที่น่าสนใจใน น. ๘๐ ระบุว่า

- เจ้านายบางพระองค์ให้มหาดเล็กถือสายพระหัตถ์มาถามนายกุหลาบเรื่องความรู้ต่างๆ หลายครั้ง สายพระหัตถ์เหล่านั้นนายกุหลาบเคยเก็บรักษาไว้ แต่ต่อมาภายหลังไฟไหม้บ้านของหลวงอภิบาลบุริมศักดิ์ ผู้เป็นหลานจึงสูญไป

- เมื่อนายกุหลาบถึงแก่กรรมแล้ว ได้จัดพิธีศพที่วัดสระเกศ (หนังสือแจกงานศพนายกุหลาบนั้นผมเคยเห็นในหอสมุดตำราขานภาพเมื่อนานมาแล้ว แต่เป็นเพียงตำรายาไม่มีประวัติหรือเกร็ดสนุกใดๆ)

- อัฐินายกุหลาบอยู่ที่วัดพระศรีมหาธาตุ บางเขน ต่อไปถ้ามีโอกาสไปวัดพระศรีมหาธาตุ ก็นำอัฐิไปค้นหาและคารวะ

ส่วนรุ่นปัจจุบันที่เห็นเขียนเป็นเล่มได้ดีมาก คือ บุญพิสิฐ ศรีหงส์ เจ้าของหนังสือ *แกะปมจินตนาการ นาย ก.ส.ร. กุหลาบแห่งกรุงสยาม* ที่สำนักพิมพ์มติชนจัดพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๕๖๐ ราคา ๓๒๐ บาท หนาถึง ๓๗๖ หน้า

ข้างในบรรจุข้อมูลใหม่ๆ เกี่ยวกับนายกุหลาบตลอดเล่ม

ได้เกริ่นเรื่องนายกุหลาบมาพอสมควรแล้ว จากนั้นจะขอแนะนำประวัติ นายกุหลาบ ที่เจ้าตัวเขียนลงสยามประเภท ๒ ฉบับ

คือ ๑. จากสยามประเภท เล่ม ๕ ตอนที่ ๙ หรือปีที่ ๕ ฉบับที่ ๙ วันที่ ๖ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๓ (พ.ศ. ๒๔๔๗)

๒. จากสยามประเภทเล่มหนึ่ง

ซึ่งลืมหัดวันเดือนปี

๑. เล่มแรก

ลงภาพตรานายกุหลาบ และปีจอ จ.ศ. ๑๑๙๖ ค.ศ. ๑๘๓๔ ซึ่งเท่ากับ พ.ศ. ๒๓๗๗

บอก่านายกุหลาบเป็นผู้เรียบเรียง นายชายผู้เป็นบุตรนายกุหลาบช่วยสอบทาน

เริ่มจากเมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยา ยังปกติดี ไม่ได้เสียแก่พม่าข้าศึก

พระพุทธรักษา กรมการเมือง นครราชสีมาซึ่งถือเป็นต้นตระกูล ชั้นที่ ๑ ของนายกุหลาบ มีบุตรคนหนึ่งเป็นอนุภรรยาของข้าราชการผู้น้อยคนหนึ่งในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์ พระเจ้าแผ่นดินองค์สุดท้ายของกรุงศรีอยุธยา

เมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่ “พม่าข้าศึก” แล้วก็พาบุตรชาย สมมุติว่าชื่อ (ล.)

หนีพม่าลงมาพึ่งพระบารมีพระเจ้าตาก ครั้นถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ ๑ ท่าน (ล.) ได้เป็นข้าราชการชั้นผู้น้อย ได้รับราชการรวม ๒๖ ปีก็ถึงแก่กรรมเมื่ออายุ ๕๕ ปีเศษ

ท่าน (ล.) มีบุตรชื่ออัน เป็นภรรยาท่านท่อม เชื้อวงศ์ปู่เดียวกัน

ท่านอันมีบุตรชื่อตรุศ เป็นภรรยาท่านเส็ง ตรงนี้สำคัญ เพราะนางตรุศและนายเส็ง ก็คือมารดา-บิดาของนายกุหลาบ

หนังสือว่านายกุหลาบเกิดเมื่อวันจันทร์ เดือน ๔ แรม ๑๔ ค่ำ ปีมะเมีย ฉศก จุลศักราช ๑๑๙๖ เวลาเช้า ๓ โมง

กับ ๑๖ นาที

วันนั้นเป็นวันพระราชพิธีสัมพัจฉรฉินท์ มีการยิงปืนอาภูนาฎียสูตรตรุษไทย อยู่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓

เมื่อนายกุหลาบอายุได้ ๑๑ ปี (พ.ศ. ๒๓๘๘) ได้ถวายตัวเป็นมหาดเล็กไล่กา (เวลาทรงบาตร) อยู่เวรหลวงนายศักดิ์ (ครุฑ)

เดิมทีนายกุหลาบได้เรียนหนังสือไทย ก.ข. เล็ก กับ พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้ากนิริ ซึ่งเป็นพระราชธิดาในรัชกาลที่ ๓

อายุ ๑๓ ปี พ.ศ. ๒๓๙๐ ได้ไปเรียนหนังสือไทย ก.ข. ใหญ่ และขอมกับพระราชมนู (เอี่ยม) พระราชาคณะวัดพระเชตุพน หรือวัดโพธิ์

อายุ ๑๔ ปี พ.ศ. ๒๓๙๑ เรียนอักษรไทยตามแบบจินดามณีและเลขกับอักษรขอม พระปริยัติธรรมกับ กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ที่พระตำหนักในวัดโพธิ์

นายกุหลาบได้บรรพชาเป็นสามเณร โดยกรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรสเป็นพระอุปัชฌาย์ ได้รับประทานนามตามภาษามครหรือภาษาบาลีว่าสามเณรเศโร เพราะเหตุฉะนั้นนายกุหลาบจึงได้มีชื่อว่า “นาย ก.ศ.ร. กุหลาบ”

นายกุหลาบได้นำยานี้มาเขียนนำหน้าชื่อของตนเสมอ

เมื่อสึกจากสามเณรแล้ว นายกุหลาบเข้ารับราชการเป็นมหาดเล็กอยู่เวรหลวงนายศักดิ์ (เอม) ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔

แล้วได้ไปเรียนภาษา ละติน-ฝรั่งเศส-อังกฤษ อย่างละเอียดละน้อยจากสังฆราชปาลเลอกัวซ์ ชาวฝรั่งเศส ขณะอยู่วัดอัสสัมชัญ บางรัก กรุงเทพฯ (เดิมท่านอยู่ที่วัดคอนเซ็ปชัญ สามเสน)

เมื่อนายกุหลาบอายุได้ ๒๕ ปี (พ.ศ. ๒๔๐๒) ได้แต่งงานกับนางสาวหุ่่นซึ่งเป็นบุตรของพระพี่เลี้ยงคง มีบุตรชายชื่อนายชาย หรือ ก.ห. ชาย (นับเป็นชั้นที่ ๗ ของวงศ์ตระกูล)

อายุ ๒๖ ปี พ.ศ. ๒๔๐๓ นายกุหลาบบวชเป็นพระสงฆ์อยู่วัดโพธิ์ พระราชมนู (เอี่ยม) เป็นพระอุปัชฌาย์ พระธรรมเจดีย์เป็นอนุศาสน์ พระปลัดปลีเป็นกรรมวาจาจารย์

ในระหว่างบวชนั้นได้เรียนวิชาชั้นสูงกับท่านขุนสารประเสริฐ (นุช) คือเรียนแต่งโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน และฝึกหัดเรียงความร้อยแก้ว หัดย่อความยาวให้สั้น ขยายสั้นให้ยาว

ฝึกหัดอ่านภาษาสันสกฤตกับขุนทรบาล (ทรัพย์) เรียนกฎหมายอย่างเก่ากับขุนศักดิ์พลแสน (คล้าย) และไปศึกษาทางราชการกับพระยาศรีสุนทรโวหาร (พีค เป็นเจ้ากรมอาลักษณ์ในสมัยรัชกาลที่ ๔ และเป็นต้นตระกูลสกุลลักษณะ ผมเคยเขียนถึงในหนังสือ *ชายชาวสยาม* สำนักพิมพ์แสงดาวจัดพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๔๑)

นายกุหลาบเล่าต่อไปว่าเมื่อตนสึกจากพระแล้วได้ไปรับจ้างเป็นเสมียนตามห้างฝรั่งรวม ๕ แห่ง คือ

๑. ห้างมิสเตอร์กิง ชาวอังกฤษ มาซื้อข้าวกล้องอยู่หน้าพระราชวังเดิม-ฝั่งธนบุรี ได้เงินเดือนเดือนละ

๒๐ บาทถ้วน

๒. แล้วย้ายมาอยู่ห้างที่ ๒ คือ มิสเตอร์แปลก ชาวอเมริกัน โรงสีข้าวกลไฟ ปากคลองบางน้ำจืด เป็นโรงสีไฟขั้นแรก ได้เงินเดือนเดือนละ ๓๐ บาทถ้วน

๓. ย้ายมาอยู่ห้างโรงสีไฟมิสเตอร์ปิกกินแปก ชาวเยอรมนี ได้เงินเดือนเดือนละ ๖๐ บาทถ้วน

๔. ย้ายมาอยู่โรงสีไฟมิสเตอร์เอ มากวาล ชาวเยอรมัน (บางแห่งเรียกห้างมากัว) ได้เงินเดือนเดือนละ ๑๐๐ บาทถ้วน

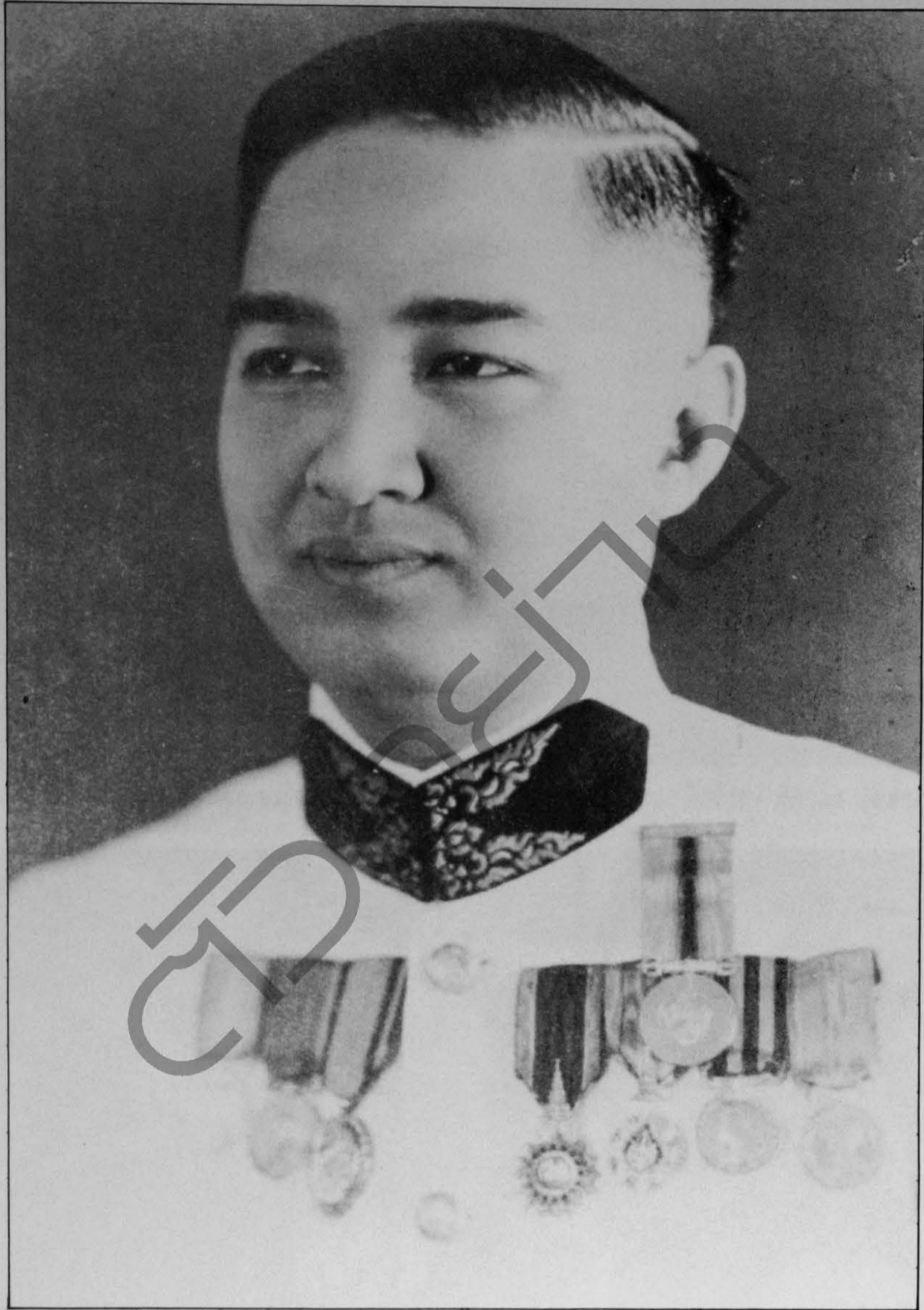
๕. แล้วย้ายมาอยู่ห้างโรงสีไฟวินเซอร์ เรดลิก ซึ่งเป็นชาวฝรั่งเศส ได้เงินเดือนเดือนละ ๑๕๐ เหรียญเศษ คิดเป็นเงินไทยเดือนละ ๑ ชั่งกับ ๑๐ บาท ได้รับเงินเดือนเช่นนี้มา ๑๕ ปี ในระหว่าง ๑๕ ปีนั้น นายห้างได้พาไปเที่ยวตรวจสินค้าที่จะนำมาขายในกรุงเทพฯ หลายแห่ง คือ

๑. สิงคโปร์ ๒. ปีนัง ๓. สุมาตรา ๔. มะนิลา ๕. ปัตตาเวีย ๖. มาเก๊า ๗. ฮองกง ๘. กัลกัตตา และเมืองอื่นๆ ในอินเดียหลายเมือง ๙. ประเทศต่างๆ ในยุโรปหลายเมือง -ไม่ระบุชื่อ

ภายหลังนายกุหลาบได้เป็นล่ามของหลวงนายสิทธิ (จู) ซึ่งออกไปซื้อของเมืองจีนมาทำการพระเมรุสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ (สวรรคต พ.ศ. ๒๔๒๓) ได้เงินเดือนเดือนละ ๑๒๐ บาท

ในครั้งนี้นายกุหลาบได้ไปถึงเมืองสิงคโปร์ เมืองไชงฮอน เมือง

นายนัดดา ตฤณานนท์ หลานนายกุหลาบ (ซีดี 00378-076)

รองอำมาตย์เอก หลวงอภิบาลบุรีมศักดิ์
(นัดดา ตฤชณานนท์)